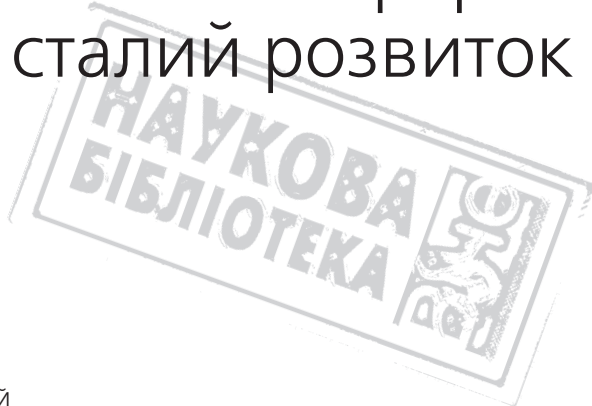

Соціальний комфорт — через сталий розвиток

Сергій БІЛЯЦЬКИЙ,
кандидат економічних наук

2

Соціальні гарантії — одне з найважливіших досягнень людства. Вони стали основою успішного економічного розвитку будь-якої держави та соціальної злагоди в суспільстві, досягнення високого рівня науково-технічного прогресу. Поняття «соціальні гарантії» має свої історичні корені. Виникли вони за досягнення суспільством певного матеріального рівня та нерозривно пов'язані з ідеєю сталого розвитку (СР) економіки. З огляду на важливість і необхідність реформування бюджетного планування в Україні особливого значення набуває всебічний аналіз законодавства у сфері планування соціальних видатків, необхідний для своєчасного виявлення й відстеження можливих загроз та визначення напрямів і шляхів їхньому запобіганню.

Система нормативних актів у сфері регулювання соціального забезпечення сьогодні потребує ретельного вивчення та реформування, але немає сумніву, що це пов'язане з формуванням сталого розвитку економіки. Сталий розвиток нині багато вчених розглядають як нову глобальну модель розвитку людства. Але поки що така модель розвитку не створена, незважаючи на зусилля світової спільноти. Складається враження, що після висновку про необхідність сталого розвитку й розроблення її концепції цікавість до проблеми зменшилася. Існують різні пояснення цього: дехто вважає, що в нинішніх умовах розв'язати її не до снаги ні певним державам, ні світовій спільноті загалом; інші стверджують, що ідея сталого розвитку утопічна, нездійсненна, а тому, зрозумівши це, громадськість відмовилася від її втілення, незважаючи на численні проекти, саміти, конференції тощо. Але є ще один погляд: ідея сталого розвитку цілком реалістична, однак цій концепції бракує конструктивності.

Стрімкий розвиток технічного прогресу породив у суспільства відчуття незалежності від природи, стимулював до прогресивної діяльності. Як наслідок маємо нині глобальні зміни в екосистемі, що можуть стати загрозою для людського існування. В таких умовах надзвичайно актуальне забезпечення сталого (стабільного) розвитку суспільства. В останні десятиліття в більшості країн світу спостерігається швидкий розвиток напряму з екологізації економіки. На тлі звичайних темпів зростання економіки почалася стабілізація споживання природної сировини, скоротилося забруднення атмосферного повітря, важливу роль відіграли сучасні природоохоронні технології. З погляду нової еколого-економічної парадигми Україна ще не набула досвіду, який допоміг би здійснити технологічний прорив і вийти на міжнародний ринок конкурентоспроможним учасником. Одна з головних причин цього — недостатньо глибоке наукове обґрунтування нагальності дослідження екологічного імперативу як частини інноваційної моделі розвитку національної економіки [1]. Для ухвалення ефективних управлінських рішень щодо впровадження стратегії сталого розвитку важливе значення мають міжнародні

оцінки, які засвідчують відповідність діяльності держави певним принципам і показникам. Такі оцінки визначаються за допомогою системи індикаторів, що якісно та кількісно характеризують процес переходу держави до екологічно зрівноваженого розвитку. Кожний індекс — зручний інструмент для визначення місця країни у світовій системі координат. За допомогою світових досліджень можна подати й проаналізувати становище України в аспекті економічної, екологічної та соціальної сталості. Аналітичне узагальнення матеріалів міжнародних рейтингів дасть можливість побачити ситуацію, що склалася під впливом соціально-економічних та еколого-природних чинників [2].

Стратегічним завданням влади має стати формування екологічно-соціальної ринкової економіки, спрямованої на забезпечення добробуту всіх членів суспільства за дотримання балансу економічних, екологічних і соціальних чинників. Державна політика щодо сталого розвитку повинна базуватися на таких основних принципах, що забезпечить:

- збалансованість розвитку українського суспільства — паритетність економічного, соціального та екологічного складників, визнання неможливості тривалого поступального розвитку суспільства в умовах деградації природного середовища;
- екологічно та техногенно безпечні умови життєдіяльності населення;
- утвердження гуманізму, демократії й загальнолюдських цінностей;
- еколого-економічну збалансованість розвитку деяких регіонів та її узгодження із загальнонаціональними потребами [3].

Другим економічним показником сталого розвитку є індекс економічної свободи у світі (*Index of Economic Freedom*). Це агрегований рейтинг, що синтезує десять категорій показників торговельної, монетарної, податкової політики, стану ринку фінансових послуг, цінового регулювання та стабільності, втручання уряду в економіку, захищеності прав власності, наявності «чорного ринку» тощо. Нині на глобальному рівні постає проблема розподілу в світі зисків від сучасного техногенного типу

розвитку та витрат, соціальних і екологічних збитків, екстерналії такого розвитку. Спостерігається несправедливість розподілу екологічних екстерналії між країнами: основна частина збитку виникає внаслідок діяльності розвинених країн, а реципієнтами екологічного збитку є бідні країни. Зважаючи на це, суть екологічних загроз СР можна звести до трьох основних чинників:

- експонентальне (експонента — крива, круто висхідна) виснаження природних ресурсів (сировинних, енергетичних) і забруднення навколишнього природного середовища (атмосфери, гідросфери, літосфери), що призводить до катастрофічних наслідків на зразок озонних дір тощо;
- експонентальне збільшення чисельності людства;
- несправедливий розподіл негативних екологічних екстерналії між країнами [4].

Концепція сталого розвитку в системі пріоритетів технологічного прогресу. Що треба зробити, щоб перетворити стійке зростання й диверсифікованість на реалістичне завдання для майбутнього? Немає й не може бути єдиної для всіх країн і часів формули чи моделі економічного успіху. Однак практика управління підказує деякі правила поведінки, що дають змогу успішно розвивати економіку держави, яка багата на природні й людські ресурси. Ці правила були успішно застосовані в інших країнах. Найголовніше — не дозволяти іншим країнам впливати на розроблення української економічної політики. Навіть в епоху глобалізації кожна держава обстоює насамперед свої інтереси. Чому б Україні не наслідувати їхній приклад? Жодній країні не вдавалося створити ефективну (у сенсі конкурентних позицій на світовому ринку) промисловість без певної підтримки й захисту держави на початковому етапі. Сполученим Штатам Америки спочатку довелося захищати свою промисловість від англійського імпорту в XVIII і XIX століттях (утім, вони роблять це й нині, але витонченіше й потай). Таким шляхом пішли після Другої світової війни Японія, Німеччина й Австрія, щоб на новій основі відновити свою промисловість. Уявлення, начебто конкуренція стає ключем до побудови ефективної економіки, — просто казка. Між іншим, понад 150 років тому видатний і, до речі, ліберальний німецький економіст Фрідріх Ліст розробив стратегію «виховних тарифів» для промисловості, але лише на короткій термін. Змінний графік тарифів спонукає вітчизняних виробників уживати дієвих заходів, щоб, скажімо, за три з половиною чи навіть сім років, залежно від технологічних і ринкових умов, досягти міжнародної конкурентоспроможності [5]. Досвід економік, що розвиваються, дає змогу дійти важливого теоретичного висновку: конкуренція справді сильний інструмент підвищення ефективності, але лише для зрілої промисловості, що опанувала передові технології виробництва, керування й збуту (маркетингу). Якщо ж технологічний розрив між лідером (міжнародною компанією) і новачком (компанією на ринку, що розвивається або виникає) занадто великий, то конкуренція просто змете вітчизняного виробника з ринку [6]. Хіба не показово, що західні капітали просто течуть у Китай — країну з комуністичним режимом? Бізнес не дуже переймається природою режиму, поки він забезпечує стабільні й передбачувані умови функціонування. Стратегічні західні інвестори зацікавлені здебільшого в одержанні певної частки ринку і/чи оптимізації структури (зниженні) своїх витрат. Умови бізнесу в Україні дуже сприятливі в обох аспектах.

Державні системи соціального захисту досягли неабияких успіхів у зменшенні труднощів, що можуть постати через низку небезпек, які загрожують кожному, наприклад, хвороби, непрацездатності, безробіття або похилий вік. Допомога надавалася не лише окремим особам. Позитивними були наслідки також для суспільства й економіки загалом. Підтримка доходу й турбота про літніх та непрацездатних людей надає іншим членам сім'ї більшу свободу працювати, виховувати дітей і взагалі брати участь у житті суспільства. Державна освіта й охорона здоров'я важливі не лише для добробуту людей, а й для підвищення продуктивності економіки, — це стосується програм, які забезпечують безробітним дохід і допомогу в професійній підготовці та пошуках робочого місця. Сукуп-

но ці та інші заходи соціальної політики сприяють тому, щоб суспільство ставало продуктивнішим, стабільнішим і справедливим. Небезпеки залишаються, як і програми, покликані їм запобігати. Але економічний контекст змінюється. Нині перед усіма країнами постають вимоги, які дедалі зростають, щодо видатків на їхню соціальну політику, водночас вони переживають дедалі більші обмеження ресурсів і нерідко бюджетний дефіцит. Економічний спад посилює значний фінансовий тиск, якого зазнають системи соціального захисту. Цей тиск посилюється також унаслідок очікуваного збільшення соціальних витрат через старіння населення. Така дилема, дуже важлива в багатьох країнах, має спонукати до переосмислення цілей і фінансування державної політики взагалі й соціальної політики зокрема. Основоположні цілі соціального захисту залишаються без змін — поліпшення добробуту індивідів і всього суспільства. Проте програми, які були запроваджені у післявоєнний період швидкого економічного зростання й підтримувалися з дедалі більшими труднощами протягом 1980-х років, нині не відповідають реаліям: повільне економічне зростання, сталий високий рівень безробіття, зростаюча кількість сімей із низьким доходом, нерівність можливостей, маргіналізація, міська нестабільність і сільський занепад.

Наприклад, хоча програми підтримки доходу підвищують рівень соціальної безпеки, вони не призначені служити довготривалими альтернативами зайнятості. Якщо мірою ці системи призводять до постійної залежності від держави, такою ж мірою вони стають поганою альтернативою для активної діяльності й самодостатності. Заробітки повинні залишатися головним джерелом доходу людей працездатного віку, але це важке завдання в умовах надто високого рівня безробіття. Проте максималізація людського потенціалу й індивідуального вибору підвищує особисту гідність і збільшує економічні ресурси. Отож колективні цілі можуть посилюватися в результаті конструктивних індивідуальних дій.

Одне слово, ефективна соціальна політика має важливе значення як для окремого індивіда, так і для всього суспільства. Хоча економічні обмеження не повинні розглядатися як причина для недооцінювання значення соціальних цілей, соціальна політика не може розвиватися поза бюджетною реальністю. Вона зобов'язана також гарантувати продуктивнішу й ефективнішу мобілізацію ресурсів не лише з огляду на поточні економічні труднощі, а й також для надійності самої політики як укладень у суспільство.

Орієнтири соціальної політики в контексті сталого розвитку. Роль соціальної політики, яка охоплює охорону здоров'я, гарантію доходу й забезпечення послуг, полягає в тому, щоб створити систему, яка давала б змогу громадянам брати якомога активнішу участь у всіх аспектах суспільного життя, підтримуючи їх у прагненні зрівноважити роботу, навчання, турботу про утриманців та дозвілля протягом усього життя.

Щоб досягти цієї мети, соціальні видатки мають бути визначені як гарантія якості життя й забезпечення рівності можливостей усіх громадян. Це потребує тісної взаємодії між державним сектором, колективами й окремими індивідами, встановлення відповідних ролей і взаємних зобов'язань для досягнення задовільного балансу між соціальною й економічною захищеністю та свободою для індивідуальної ініціативи. Крім того, соціальна політика не може діяти ефективно в ізоляції: за найповнішу участь громадян у житті суспільства відповідає й політика в галузях економіки, освіти, професійної підготовки і ринку праці.

Соціальний захист має залишатися адекватним, особливо для тих, хто не може досягнути самостійності через оплачувану роботу й для кого державні джерела підтримки є й будуть основними засобами існування. В узгодженні цілей соціальної політики з бюджетними обмеженнями пріоритетними повинні бути гарантії того, що найуразливіші члени суспільства належно захищені.

Держава відіграє чітку роль у пенсійному забезпеченні через безпосередні виплати з фондів соціального

страхування або інших джерел, через підтримку й регулювання фінансованих працевдавців і приватних пенсійних програм. У державних системах, фінансованих за принципом прямого перерозподілу, від порівняно нечисленного населення працездатного віку вимагаються щораз більші внески для пенсіонерів, кількість яких постійно зростає, якщо збережуться нинішній пенсійний вік і розміри пенсій. Щоб пристосуватися до цього, слід виробити таку політику, що задовольнила б потреби людей похилого віку. Це потребує підвищення ефективності державних програм, а також вирішення питання пенсійного віку та ефективного й справедливого поєднання державних і приватних пенсій.

Інтеграція різних аспектів політики залишається важливим завданням. На соціальну політику впливає багато процесів, а вона, в свою чергу, може й повинна впливати на зайнятість, освіту тощо. Потрібні конкретні зусилля для розроблення послідовної національної політики, зокрема й широкого кола державних обов'язків.

Опіка над німечинами людьми похилого віку. Головна мета соціальної політики щодо людей похилого віку має полягати в заохоченні їхньої активнішої участі в житті суспільства. Задля її досягнення потрібна більша інтеграція таких аспектів політики, як соціальна й медична служба, житлове будівництво й підтримка доходу. Має також приділятися більша увага житлу людей похилого віку, щоб розташовувати найнеобхідніші служби ближче до їхніх помешкань, а не серед адміністративних споруд. Важливо гарантувати найефективніше використання наявних ресурсів. Це потребуватиме кращого пристосування до індивідуальних потреб людей похилого віку й тих, хто їх доглядає, а також ефективного керівництва. Істотним є й кількісне та якісне вдосконалення соціального обслуговування.

З огляду на майбутнє зростання населення старшого віку всі країни муситимуть істотно збільшувати ресурси, призначені для їхньої опіки. Конкретні рішення щодо фінансування відрізнятимуться, але залучатимуться як державні, так і приватні кошти. У порівняно багатих країнах приватне майно відіграватиме важливу роль у поліпшенні якості життя людей похилого віку. Проте високу вартість інтенсивної довготривалої опіки, потрібної в багатьох випадках, навряд чи вдасться відшкодувати соціальним страхуванням або іншими видами державної допомоги. Нові механізми дадуть змогу людям похилого віку скористатися їхніми приватними ресурсами: наприклад, нові форми страхування опіки чи програми, які забезпечують власникам будинків зиск із домоволодіння. Однак і зростання кількості літніх людей, і вартість опіки потребуватимуть збільшення державних видатків задля підтримки якості життя німечин.

Політика щодо дітей. Труднощі, які можуть виникнути під час розробки й запровадження зваженої політики, ілюструє, наприклад, сфера політики щодо дітей. Розвитковий дитячий потенціал на всіх стадіях життя загрожують різні обставини: ризиковані життєві умови, що становлять небезпеку для здоров'я й добробуту дітей; емоційне середовище, що породжує образи й зневагу; невідповідні умови навчання вдома і/чи в школі; економічна й соціальна скрута; і загальніше — брак відповідного втручання батьків, громад чи органів влади, коли постають проблеми. Державна політика найкраще служитиме інтересам дітей і сімей, якщо відповідне їй втручання запобігатиме виникненню проблем, які заважають розвитку людського потенціалу. Очевидно, що всі потреби і дитини, і сім'ї має бути взято до уваги під час розгляду розмірів податку й ухвалення рішень.

Гармонізація системи сталого розвитку. Забезпечення відповідності нормативно-правової сфери сталого розвитку економіки країни світовим нормам, оптимальний вибір національної моделі свідчать про якісну інтеграцію країни до глобального конкурентного простору. Лідер рейтингу таких країн Сінгапур реєструє за сумою балів США на 15%, а ЄС — на 40%. Швидко за допомогою зон високих технологій освоює цей шлях розвитку Індія. Найбільша кількість зон високих технологій, технопарків зосереджена у США, Європі, Японії, Китаї та країнах

Південно-Східної Азії, що економічно розвинені або динамічно розвиваються. Слід зазначити, що в Китаї функціонує понад 130 технологічних структур, у які вкладено мільярди доларів іноземних інвестицій [7]. У цих країнах інтенсивно розвиваються високотехнологічні галузі, що базуються на знаннях, забезпечують національну конкурентоспроможність і динамічне економічне зростання. Про це свідчить також показник експорту високих технологій. Якщо у США цей показник становить 31%, то в Європі, наприклад, у Фінляндії — 24%, Великій Британії — 26%, Нідерландах — 31%, Ірландії — 34% та Мальті — 62%, а в країнах Південно-Східної Азії він варіює від 27% у Китаї, понад 30% — у Таїланді й Кореї, до 45% — на Філіппінах, 58% — у Малайзії та 59% — у Сінгапурі. Низка країн, зокрема Малайзія й Таїланд, — експортери інформаційних продуктів та послуг. Країни, у яких функціонує венчурний бізнес і надається значна державна підтримка ризиковим фірмам, є інноваційно розвиненими [8].

Зростає увага до потенціалу приватного сектору, який відіграє важливу роль у фінансуванні НДДКР, зокрема до венчурних компаній, що потребують прискореного розвитку інформаційних технологій, скорочення операційних та інших витрат, підвищення активності фондового ринку, розширення асортименту банківських послуг. У США сконцентровано близько 72% венчурного капіталу. Водночас у кумулятивному вимірі перше місце у світі за обсягами венчурного фінансування у відсотках від ВВП посідає Ізраїль, за ним ідуть США, Канада, Швеція, Велика Британія, Корея, Нідерланди, Фінляндія, Франція, Ірландія. Взаємодія урядових програм і венчурного капіталу дає поштовх до розвитку інноваційної інфраструктури. Оптимальні стратегії сталого розвитку створюють сприятливі умови для соціального комфорту життєдіяльності населення.

Висновки. Розроблення та здійснення ефективної соціальної політики мають важливе значення для захищеності кожної людини, що сприяє економічному зростанню й дає змогу всьому суспільству мати від цього користь. Економічні обмеження надалі не повинні розглядатися як причина недооцінювання значення соціальних цілей чи байдужості до них. Соціальна політика не може розвиватися поза реальністю бюджетних обмежень — вона також зобов'язана гарантувати, що цілі досягаються найефективнішими засобами.

У майбутньому за умов старіння населення, особливо якщо країнам не пощастить досягнути вищих рівнів зростання, вдосконалення соціальної допомоги має відбуватися в результаті кращого використання наявних ресурсів.

Отже, узгодженість політики потребує відповідних рішень в економічній сфері й визначених цілей соціальної сфери, ринку праці й освіти, як коротко-, так і довгострокових. Нарешті, результати різних політичних напрямів мають бути узгоджені з погляду клієнтів. Нові орієнтири соціальної політики потребують посиленої уваги до зв'язку між міністерствами й іншими рівнями управління, а також між державною й приватною сферами.

У нинішньому столітті якість життя помітно поліпшилася, що значною мірою зумовлено колективним піклуванням про старші, слабкі, німечні та інші вразливі суспільні групи населення. До 1970-х років цілі соціальної політики в основному досягалися. Потрясіння, зумовлені цінами на нафту, піддали системи соціального захисту суворому випробуванню, результати якого довели, що здебільшого ці системи були добре збудовані для виконання поставлених перед ними завдань. Але з'явилися й несподівані наслідки. Хоча державні заходи, спрямовані на забезпечення захисту від мінливості долі, посилювали безпеку, вони аж ніяк не означали, що індивіди не повинні брати ініціативу у власні руки, якщо мають таку нагоду. Оскільки ці системи можуть призводити до постійної залежності від держави, то створюється погана альтернатива для самостійності [9].

Гармонізація системи сталого розвитку виникла як об'єктивне явище за соціально-політичної інтеграції європейських країн, реформування їхніх економічних систем і трансформації загальних вимог під час входження до спільного європейського ринку. Гармонізація

потребує зваженого підходу й значних зусиль, уміння домовлятися, бо поспішність без докладного аналізу й прогнозу не принесе вигоди і, крім того, може завдати шкоди як державі, так і ЄС загалом. Узгодження економічних систем європейських країн з вимогами ЄС має свої відмінності у класичному стабільному ринковому середовищі та в період кризових явищ, окрім того, істотно різняться механізми соціальних гарантій населення давніх та нових країн-членів ЄС.

У цьому контексті видається доцільним для України розглянути загальні тенденції й приклади успішного здійснення заходів, що вживалися та вживаються країнами для наближення до стандартів ЄС [9].

Джерела

1. Згуровський М. З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах: аналіз за даними 2005 р. / М. З. Згуровський. — К.: Політехніка. — 2006. — 84 с.

2. Згуровський М. З. Глобальное моделирование процессов устойчивого развития в контексте качества и безопас-

ности жизни людей (2005 — 2007 / 2008 годы) / М. З. Згуровський, А. Д. Гвишиани. — К.: Політехніка, 2008. — 331 с.

3. Згуровський М. З. Аналіз сталого розвитку — глобальний і регіональний контексти: У 2-х ч. — Ч. 2. — Україна в індикаторах сталого розвитку. Аналіз / М. З. Згуровський // Міжнар. рада з науки (ICSU). — К.: НТУУ «КПІ», 2009. — 200 с.

4. Глазьев С. Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития. — М.: Владар, 1993. — 310 с.

5. Шумпетер Й. Теория экономического развития. — М.: Прогресс, 1982. — 455 с.

6. Норт Д. Институции, институційна зміна та функціонування економіки. — К.: Основи, 2000. — 198 с.

7. Нельсон Р., Уинтер С. Эволюционная теория экономических изменений. — М.: Дело, 2002. — 536 с.

8. Макаренко І. П. Проблеми побудови сучасних інноваційних систем: механізм оновлюючого руйнування // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну: Зб. наук. праць. — К., 2003. — № 3. — С.155—170.

9. Михальченко М. Чи існує українська цивілізація? // Віче. — 2013. — № 1. — С. 18—21.

5

Правові засади гуманітарної діяльності міжнародних організацій

Ярослава БУЗДУГАН,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

В умовах модернізації українського суспільства, невід'ємною складовою якої є динамічна й раціональна розбудова демократичної правової системи відповідно до апробованих міжнародно-правових критеріїв і стандартів, неабияк зростають роль і значення юридичної науки в обґрунтуванні легітимності принципів, методів і засобів забезпечення ефективно-зовнішньополітичної діяльності країни, її основних суб'єктів на міжнародній арені, в об'єктивному й неупередженому дослідженні процесів державно-правового будівництва, правових аспектів і сегментів соціально-економічних перетворень [7, с. 10].

Динаміка сучасних міжнародних відносин, з огляду на такі їхні атрибутивні особливості, як поліцентричність, складність, системність і глобальність, зумовлює необхідність співробітництва держави та громадськості з міжнародними організаціями.

Процеси глобалізації в ХХ—ХХІ ст. стимулювали підвищення значущості таких організацій. Вихід на світову арену визначив основні пріоритети їхньої діяльності: збереження миру, гуманітарна допомога, підтримка проектів, які стосуються сталого розвитку. Діяльність міжнародних неприбуткових організацій спрямована на розбудову відкритого демократичного суспільства в країнах, що розвиваються, на розв'язання важливих соціальних проблем (екологія, ВЛ/СНІД, торгівля людьми тощо).

Питання діяльності міжнародних організацій цікавлять багатьох українських та зарубіжних учених, серед котрих О. Кучик, М. Мальський, М. Мацяк, Д. Йост, І. Лукашук, О. Пархомчук, П. Циганков, А. Торкунова та ін.

Мета статті полягає у вивченні правових засад гуманітарної діяльності міжнародних організацій.

Під поняттям «міжнародна організація» сучасні дослідники розуміють стабільний інститут багатосторонніх міжнародних взаємодій, що утворюються щонайменш трьома учасниками міжнародних відносин, об'єднаних спільними цілями, для досягнення яких вони створюють постійні органи та діють надалі в межах визначених норм і принципів (статут, процедура, членство тощо) [4, с. 22].

У підручнику «Фінанси» за загальною редакцією С. Юрія та В. Федосова міжнародну організацію визначають як створене на основі міжнародного договору і статуту для виконання певних функцій об'єднання, котре має систему постійно діючих органів, володіє міжнародною правосуб'єктністю й засноване відповідно до міжнародного права [11, с. 598].

Міжнародна неурядова організація — це об'єднання громадських організацій, юридичних і фізичних осіб для